

46

ADV N-Medelingen

DRIEMAANDELIJKS
VIERDE TRIMESTER 2014

Dit is het zesenvetigste nummer van de *ADVN-Mededelingen*. De publicatie wil u op de hoogte brengen en houden van de werking van het ADVN in al zijn aspecten: het algemeen beheer, de aanwinsten in de collecties, de dienstverlening, de projecten en publicaties, de huisvesting enz. De *ADVN-Mededelingen* zijn gratis en worden u op verzoek toegestuurd.

Het ADVN is een archief en onderzoekscentrum. Vanuit een open maatschappelijke geest en gesteund op een wetenschappelijke methodologie, verzamelt, bewaart en beheert het ADVN het erfgoed over de Vlaamse beweging in haar brede historische en thematische context.

Tot de brede context van dit veiliggesteld erfgoed behoren de nationale bewegingen als maatschappelijk-filosofisch verschijnsel, inbegrepen de thema's die daarmee zijn verbonden of ervan afgeleid zijn (zoals culturele identiteit, natievorming, migratieprocessen, nieuwe sociale bewegingen).

ADVN ARCHIEF & ONDERZOEKSCENTRUM

Lange Leemstraat 26

BE-2018 Antwerpen 1

[T] +32 [0]3-225 18 37

[E] info@advn.be

[W] www.advn.be

bankrekening: BE14 4198 0595 9183 | KREDBEBB

bouw- en renovatiefonds: BE23 4198 0595 9991 | KREDBEBB

Giften vanaf 40 euro komen in aanmerking voor een attest voor belastingvermindering.

www.facebook.com/ADVNvzw

Vlaanderen
verbeelding werkt

*Het verleden is een beproefd bouwwerk van zoveel fouten en nog meer gebreken.
Torsend tegelijk met verve wat nog komen moet, vandaag, morgen, overmorgen.*

Bijdragen

Renée Cambré, Tom Cobbaert,
Lieselotte Goessens, Sophie Gyselinck,
Dirk Rochtus, Andreas Stynen & Frans-Jos Verdoodt

Digitale beeldbewerking

Ann Van Gastel

Fotografie

Peter Maes, Ann Van Gastel

Vormgeving

Ann Van Gastel

Coördinatie

Sophie Gyselinck

Administratie

Marleen Deridder

Druk

New Goff, Gent

Verantwoordelijke uitgever

Dirk Rochtus
Liersesteenweg 213, 2640 Mortsel

Overname van bijdragen kan enkel na schriftelijke toestemming van de uitgever
© 2014 Archief en documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme vzw

Zoeker van de ‘blauwe bloem’

Op weg naar vrienden in Leipzig, in de Duitse deelstaat Sachsen, hield ik in augustus halt in Weißenfels. Een stil stadje aan de voet van een vervallen barokslot, een stadje waar ook nogal wat huizen aan verkrotting blootgesteld zijn, van die mooie burgerhuizen uit de *Gründerzeit*, de gouden jaren van het negentiende-eeuwse Duitsland. Even kwam de herinnering weer naar boven aan mijn bezoekjes aan de Duitse Democratische Republiek (DDR), de staat die aan een ‘socialistische toekomst’ timmerde. Na de Duitse eenmaking, nu 24 jaar geleden, zwiepte een transformatieproces over het oostelijke deel van Duitsland. Fabrieken werden geprivatiseerd of opgedoekt, honderdduizenden mensen verloren hun werk, en ook al waren vele van hen geen aanhangers van het *real existierender Sozialismus*, toch ging met de DDR een deel van hun biografie verloren.

Vandaag de dag oogt oostelijk Duitsland even ‘opgepoetst’ als het westelijke deel. Asphalt verving klinkers, frisse kleur verdrong in de steden grauwe façades. Grote steden als Leipzig en Dresden bloeiden weer op, kleinere als Weimar en Görlitz ontpopten zich tot toeristische parels. Toch is het niet overal rozengeur en maneschijn. Professor Jörg Roesler, een van de meest gerenommeerde specialisten op het vlak van economische geschiedenis, bestempelde Oost-Duitsland als een mix van *High Tech* en *Mezzogiorno*.¹ Grotere centra doen het uitstekend, andere meer afgelegen regio’s verkommen en kennen een leegloop. Weißenfels ligt ietwat *im Abseits*. Vele plaatselijke fabrieken sloten na de *Wende* de poorten, de werkloosheid klom de hoogte in, investeringen bleven uit. Het stadje stond al lang op mijn verlanglijstje, want Friedrich von Hardenberg alias Novalis (1772-1801), de grote dichter van de romantiek, blies er zijn laatste adem uit. Zoals mijn vrienden uit Leipzig zeiden: “*Weißenfels teert op de wereldroem van Novalis*”. De stilte van een stad die niet door moderniseringswaan wordt geteisterd, heeft ook haar charme. ‘s Nachts dwalen door de verlaten straten en begrijpen waarom Novalis de dichter is van *Hymnen an die Nacht*, de zoeker van de *Blaue Blume* als verzinnebeelding van de romantiek. In een uithoek van het kerkhof van Weißenfels staat het borstbeeld van de jong gestorven dichter. Bij de aanblik ervan overvalt je een zekere weemoed.

In het ‘Vlaanderen van weleer’ was Novalis nog een begrip. Of zoals dichter en hoogleraar Erik Spinoy terugblikkend op zijn collegetijd in de jaren 1970 van vorige eeuw vaststelde: “*De literaire voorkeuren waren er passend wereldvreemd en schönggeistig, met onder meer een*

voorliefde voor Duitse romantici als Hölderlin en Novalis.”² Maar Novalis blijft inspireren. Zijn uitspraak “*Die poesie ist das echt absolut Reelle. Dies ist der Kern meiner Philosophie: Je poetischer, je wahrer*”, doet dichter en gewezen journalist Erik Verstraete verzuchten: “*In een onzalige, compleet materialistische en onpoëtische tijd als de onze kunnen zelfs dichters dat niet meer begrijpen*.”³

DIRK ROCHTUS | VOORZITTER VAN HET ADVN

(1) J. Roesler, Zwischen High-Tech und Mezzogiorno. Ostdeutschlands ungewisse Zukunft, in: *Utopie Kreativ*, Heft 83, 1997, pp. 34–41.

(2) http://poezieinvlaanderen.blogspot.be/2008/02/parlandoc-29_22.html

(3) <http://erikverstraetesutopia.blogspot.be/2007/12/spoorzoeker-naar-utopia.html>

Grafsteen van Novalis, Weißenfels (Duitsland).

“EENE GOEDE GEZONDHEID STUUR IK U TOE VAN OP HET FRONT” Troost en ellende in postkaarten van 14-18

De uitbraak van de Eerste Wereldoorlog schudde de Europese samenleving danig door elkaar. Tot de gevolgen die moeilijk te voorzien waren, behoorde een ongekende *hausse* van de markt voor postkaarten. Lionel Renieu, behalve militair, spoorwegdirecteur en componist ook historicus, beschreef in 1924 hoe soldaten met verlof enkel postkaarten verstuurden, en aan het front niets anders toege-stuurd kregen. Niettegenstaande die overdrijving staat het buiten kijf dat de prentbriefkaart tijdens de oorlogsjaren een communicatiemiddel van eerste orde was. De normale contacten waren dan wel brutaal verstoord – nooit eerder was de grens tussen oorlogvoerende partijen zo ondoordringbaar als met de loopgraven –, het feit dat er geen ‘thuis’ was waar de soldaten tussen de gevechten door op adem konden komen, maakte elk bericht, hoe kort ook, des te waardevoller. Postkaarten leenden zich ideaal voor die rol.

Ook het ADVN bezit vele tientallen postkaarten van en aan frontsoldaten, een bescheiden maar opmerkelijk deel van de rijke collectie rond de Grote Oorlog (zie ook *ADVN-Mededelingen* nr. 36). Een bijzondere reeks zijn de ruim 160 kaarten uit het familiale archief van Wilfried Rosiers, spilfiguur in Vlaams-nationale initiatieven in Maaseik. Ze gaan terug op zijn grootvader Gustaaf Rosiers (1891-1969), wiens echtgenote Maria De Vis en schoonouders na de Duitse inval naar Frankrijk waren gevlucht. De bewaarde briefwisseling heeft daarnaast een vertakking naar noordelijk Wales, waar enkelen uit

Kunstenaar Alfred Bastien liet verschillende van zijn schetsen reproduceren voor het goede doel, namelijk het oprichten van tehuisen voor Belgische invalide soldaten. [ADVN, VPR388]

Gustaafs eigen familie een onderkomen hadden gevonden. Tot slot zijn er ook nog berichten van een tiental vrienden van de families Rosiers en De Vis, oude bekenden uit Hombeek en strijdmakkers uit de loopgraven. Het netwerk dat zo uit de collectie naar voren komt, betekent een bijkomende dimensie bovenop de op zich al interessante beeld- en tekstzijden van de tientallen kaarten.

Van reclame naar propaganda

De postkaart was geen nieuwigheid van de oorlog. Het was de Oostenrijkse post die einde 1869 als eerste de *Correspondenzkarte* invoerde. Een jaar later namen onder meer België, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland het model over. Bijzonder was de aanzet dat jaar in Frankrijk: tijdens het beleg van Parijs konden enkel lichte, gestandaardiseerde kaarten de hoofdstad verlaten, per luchtballon. Waren de eerste kaarten nog van elke afbeelding verstoken, dan waren het mogelijk Zwitserse hoteleigenaars die als eersten een (kleine) gravure voorzagen, als reclame voor hun zaak. Al gauw namen zowel de omvang als thematiek van afbeeldingen toe. In de jaren waarin ook de affichekunst een grote doorbraak kende, werd het potentieel van de ansichtkaart als vorm van toegepaste kunst erkend: landschappelijke en artistieke schoonheden konden tegen een lage prijs

Het Secretariaat der Katholieke Vlaamsche Hoogstudenten verspreidde oorlogspostkaarten, getekend door frontsoldaten. Deze dubbele voorstelling van keizer Wilhelm II speelde met de propagandalogica. [ADVN, VPR1394]

De brand van Leuven in augustus 1914 was een sleutelthema in de geallieerde propaganda en werd ook in postkaarten volop uitgespeeld. [ADV N, VPR359]

en op grote schaal worden verspreid. Bij de eeuwwisseling, toen ook foto's op de beeldzijde gemeengoed waren, was de postkaart internationaal tot een industrieel massaproduct uitgegroeid.

Wie in 1914 een postkaart wilde versturen, had keuzemogelijkheden te over. Regionale klederdracht, theater, humor, religie, sport, natuur... het aanbod was uitermate gevarieerd dankzij uitgevers die handig op ieder denkbaar doelpubliek inspeelden. Met het losbarsten van de vijandelijkheden ging, zeker onder soldaten, de voorkeur resoluut uit naar een patriottische iconografie. Zo bevat de ADVN-collectie een kaart van koning Albert die in Veurne Franse koloniale troepen schouwt, en een andere van koningin Elisabeth die in de loopgraven met vioolspel wordt ontvangen. Veel krachtiger zijn evenwel de tientallen foto's van verwoestingen. De ruïnes van mar-telaarssteden Leuven, Dendermonde en Dinant, de stukgeschoten kerken van de Westhoek of de puinhopen van Ieper en Ramskapelle: elk van deze kaarten was tegelijkertijd een bewijs van de onvoorstel-bare schade als een aanklacht tegen de daders, de Duitse invallers. Afbeeldingen van gebombardeerde steden en kerken dienden duidelijk een propagandistisch doel. Ze vormden een krachtige iconografie die naar de keel greep en de Duitsers – in andere reeksen

De bezetter beantwoordde de geallieerde beschuldigingen van wandaden tegen burgers met een beeld van hulpvaardige Duitse troepen. O.m. de drietalige *Illustrierter Kriegs-Kurier* verspreide deze boodschap. [ADV N, VY1355]

systematisch 'de Hunnen' genoemd – als goddeloze barbaren veroordeelde. Die boodschap moest, zeker in de eerste jaren, de neutrale mogendheden tot oorlogsdeelname aanzetten. Terwijl de vechtende partijen in de loopgraven aan elkaar gewaagd waren, hadden de geallieerden in de strijd om de internationale sympathie een grote voorsprong op de Centralen: Duitse propaganda rond *franc-tireurs* en argumenten om de inval te rechtvaardigen konden het dominante

narratief van Belgisch lijden en martelaarschap moeilijk ontwichten. Vanaf 1916 was de boodschap in toenemende mate op de eigen bevolking gericht: voor de moraal was het van groot belang dat niemand, burger noch soldaat, de inzet van de oorlog in vraag zou stellen. De postkaarten werden zo een instrument om de publieke opinie te bespelen, een wapen tegen oorlogsmoeheid. Sommige prentbriefkaarten uit de ADVN-verzameling waren een uitgave van de Asiles des Soldats Invalides Belges, een liefdadigheidsinitiatief met zetel in Londen. Maar ook private drukkers in België en Frankrijk sprongen op de kar en verkochten reeksen waarin de oorlogsgruwel werd vereeuwigd en zo tot strijd werd opgeroepen. Die gretigheid getuigt van een maatschappij die nagenoeg in haar totaliteit in de oorlogsspanning meestapte.

Onzekere woorden

Op de tekstzijde was het aan de afzender om voor een boodschap te zorgen. Die was niet altijd uitgebreid. In vele gevallen beperkten soldaten zich tot een korte *"Goeden dag uit België en eene spoedige wederziens. Met ons is alles nog heel goed en hopen het van ule hetzelfde"*, zoals Frans De Vis in augustus 1917 zijn naar Caudebec-lès-Elbeuf gevluchte (schoon)familie liet weten. Op andere momenten waren soldaten nog beknopter en noteerden ze enkel hun naam en regiment. Die bondigheid wijst allerminst op desinteresse: *iedere* berichtgeving haalde de band met verwanten aan of gaf op zijn minst aan dat de geliefde nog in leven was. Die geruststelling was nodig voor burgers, maar ook voor soldaten. Volgens historicus Frédéric Rousseau valt het psychologische belang van de postbedeling in de loopgraven niet te onderschatten: *"Le courrier est aussi nécessaire au combattant que la soupe et les munitions."* Géén nieuws

"Héroïque résistance" tegenover *"Ik ben 't hier weeral muug"*. Voor- en achterzijde van een postkaart konden elkaars boodschap bevestigen maar ook tegenspreken. [ADVN, VPR326]

was zelfs erger dan slecht nieuws. De correspondentie tussen echtgenoten Gustaaf Rosiers en Maria De Vis belichaamt deze nood: *"Ik zal u dan morgen meer zenden"*, stuurde Maria op gegeven ogenblik, want *"Ik weet toch liefste Gustje dat gij daarmee ook weeral zult kontend zijn want als ge al maar iets krijgt hè. Wij zijn toch ook altijd zoo blijde als wij iets ontvangen."*

Het uitkijken naar een teken van leven leidde tot een hoge frequentie van berichten over en weer, ook door wie amper geletterd was. De laconieke toon maakt de correspondentie niet minder interessant. Banale berichten als *"De soep is zoo heet dat ik een beetje poos moet tusschen nemen"* of *"Ik ben gekwetst in mijn rechter arm daarmee kan ik zoo slecht schrijven, het is geen erg, maar ga toch zorgen van hier nog wat te blijven want 't is hier goed"* wijzen er vooral op dat men familie en verwanten wilde troosten en zeker niet verontrusten. Het was inderdaad dikwijls een bewuste keuze van de soldaten zélf om de ware toedracht in het midden te laten. Bovendien had het postverkeer vaak een veeleer collectieve status: kaarten waren gericht aan meerdere

Vrouwen belandden vaak op postkaarten vanwege een romantisch of erotiserend effect, maar de medische en militaire uniformen getuigden ook van solidariteit met de strijdende mannen. [ADVN, VPR471]

familieleden tegelijkertijd en waren niet zelden verstuurd in naam van een groep soldaten (zoals *“al de mannen van Hombeek”*). Ook daarom was het persoonlijke gehalte vaak gering. Dat er nieuws kwam, was belangrijker dan hoe het luidde. Sommigen dachten gecodeerde systemen uit om toch ook private boodschappen mee te geven: zo kon de positionering van de postzegel een romantische lading meegeven, enigszins vergelijkbaar met verborgen liefdesboodschappen in de samenstelling van bloemenboeketten. De bijzondere schrijfpriktijk van frontsoldaten is niet minder boeiend dan de inhoud van hun berichten.

Volledig vrij in wat ze aan het thuisfront schreven, waren de soldaten trouwens niet. De tegenhanger van propagandatechnieken was immers censuur. In toenemende mate keek de militaire overheid erop toe dat soldaten geen vitale informatie zouden prijsgeven. Een ministerieel besluit uit maart 1917 lijstte op welke gegevens ontoelaatbaar waren, zoals details over de troepenbewegingen, de geleden verliezen of de duur van de dienst. Ook *“blijk geven van een slechten geest”* kon niet door de beugel. Onderzoekers wijzen er echter steevast op dat de militaire censuur allerm minst waterdicht was, in België noch elders: slechts een zeer beperkt percentage van het postverkeer kon worden nagelezen. Ook in de ADVN-collectie klinkt sporadisch ongenoegen door. Zo gaf Louis De Win in oktober 1918 aan zijn echtgenote in Wales zijn opluchting aan van eindelijk eens rustig gestationeerd te zijn: *“Ik zou hier willen teekenen voor den duur van de oorlog”*. Elders was de kritiek veel feller. Zo vroeg Louis op een andere kaart of zijn vrouw de Belgische regering of anders de koningin niet kon schrijven. Hij achtte de behandeling van de Duitse krijgsgevangenen immers oneerlijk: daar *“zijn ze beter voor als voor ons want die krijgen hunne eten nog aan het tafel en wij worden buiten gevoed in de regen of koude”*. Uit andere kaarten spreekt sarcasme, zoals toen Frans De Vis zijn vader vroeg zijn medewerkers voldoende te betalen *“want werken met dorst is nog erger als oorlog voeren”*.

“Morgen maandag gaan we weeral naar den ijzer waar het somtijds nog al eens regent en als ge het beziet regent het daar in de huizen zoowel als buiten hè.”
De laconieke toon hielp soldaten ongetwijfeld om met de oorlogsgruwel om te gaan. [ADV, VPR340]

Het ontbreken van veel precieze informatie gaat niet enkel op de censuur terug, maar houdt ook verband met het feit dat de soldaten zelf veelal in het ongewisse waren over de oorlogsvverwikkelingen. Zo informeerde Frans in oktober 1918 bij zijn vader of die hem geen *“nieuws van 't front”* kon geven want in zijn eenheid was er nog niets doorgelkomen. Het was dit verlangen naar nieuws, zowel over

de oorlog als vooral over familieleden en dorpsgenoten, dat mee aan de basis lag van de frontbladen die met vele tientallen aan het IJzerfront circuleerden – sommige clandestien, met dan vooral veel oog voor de taalperikelen in de loopgraven. Die problematiek blijft in de verzameling prentbriefkaarten die in deze bijdrage centraal staat nagenoeg volledig afwezig, op een enkel bericht na over problemen om aan een Frans verlof-attest te geraken. Ook de Frontbeweging, die in andere ADVN-collecties meer dan uitvoerig wordt gedocumenteerd, blijft hier buiten beeld.

Weg van de oorlog

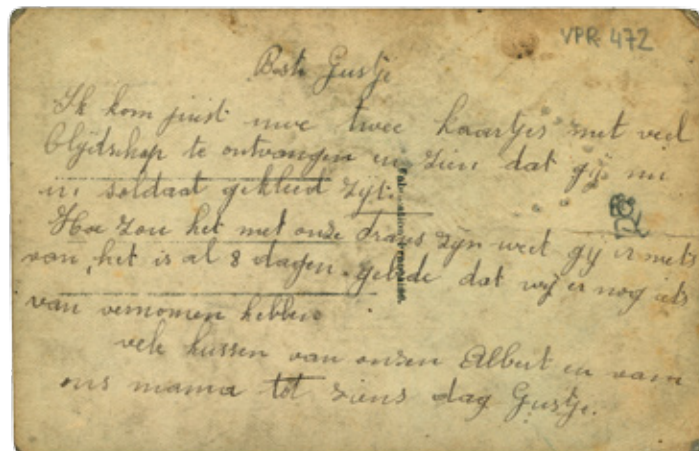
Verschillende van de postkaarten lijken te zijn geschreven tijdens (langere) periodes van rust, vanuit de gebruikelijke kustgemeenten De Panne of Bray-Dunes in Frankrijk, al mochten sommige soldaten ook dieper Frankrijk in trekken. Uitgaan en de oorlogsellende vergeten

Frontblaadje *Hemixem Reeth*.
[ADV, SPE]

leken daar de orde van de dag. Zo schreef Frans Leroy aan zijn vriend Gustaaf Rosiers over een verblijf in Thouars, een stadje in de regio Poitou-Charentes, waar hij en zijn strijdmakkers veel hadden gedanst en bier gedronken. Louis Langenus was in Saint-Jacut-de-la-Mer (Bretagne) minder goed terechtgekomen: in november was “hier niet veel vreugde te rapen” zodat “ons verzet” onder de verwachting bleef. Met afbeeldingen van het stadje in kwestie kregen kaarten verstuurd tijdens dergelijk verlof een haast normale toeristische uitstraling, als een cynische ontkenning van de bittere realiteit. Armand de Grooten, net als Gustaaf in september 1918 ver achter de gevechtlijn met verlof, stuurde zijn strijdmakker zelfs een kaart om te vragen wanneer ze precies terug naar het IJzerfront moesten vertrekken. Behalve de voorstellingen van nationale prominenten, verwoeste dorpen en toeristische panorama’s is er nog een opmerkelijke categorie in de ADVN-verzameling: sentimenteel ogende taferelen van soldaten en hun geliefden, in sepia- en pasteltinten gedrukt. Het thema van scheiding, met bijhorende gevoelens van melancholie en eenzaamheid – niet toevallig werden vaak rozen met doorns afgebeeld – kwam ook terug in de berichten die Gustaaf en Maria elkaar schreven. Zoon Albert, in 1915 geboren, kreeg eveneens menige kaart van het front, op een dag met de belofte dat hij bij hun weerzien “een grootte trein [...] en eenen voetbal” van zijn vader zou krijgen. De definitieve hereniging was trouwens niet voor meteen na de Wapenstilstand: als lid van de

“Dat de oorlog nu maar rap gedaan is zulle dan koom ik direkt af, al was het te voet ik heb toch het vast gedacht dat we voor nieuwjaar bij malkander zullen zijn, en dan vrouwtje ga ik van u niet meer weg zulle nooit of nooit meer.” Tot op de beeldzijde toe verklaarde Gustaaf Rosiers zijn liefde aan Maria De Vis. [ADV, VPR476]

[ADV, VPR472]

Belgische genie nam Gustaaf, net als zijn schoonbroer Frans, deel aan de naoorlogse bezetting van het Rijnland. Ook van daaruit stuurde hij postkaarten naar zijn familie, intussen naar Hombeek teruggekeerd. De hoogdagen van dit bijzondere medium waren toen echter voorbij: de nood van vele miljoenen om nagenoeg dagelijks teken van leven te versturen en te ontvangen behoorde tot het verleden, en nieuwe post- en douanetarieven deden de markt nog verder krimpen. Verdwijnen deed de postkaart niet, maar de vitale positie die ze in 1914-1918 innam, werd nooit herwonnen. [AS]

Bronnen bij deze bijdrage:

ADV, VPR317-480; B. Amez, *Dans les tranchées: les écrits non publiés des combattants belges de la Première Guerre Mondiale*, Paris, 2009; G. Bulthe, *De Vlaamse loopgravenpers tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 1971; J. Horne, *Public opinion and politics*, in: J. Horne (red.), *A companion to World War I*, Chichester, 2010, pp. 279-294; M. Lyons, *French soldiers and their correspondence: towards a history of writing practices in the First World War*, in: *French History*, jg. 79, 2003, pp. 79-95; T.R.E. Paddock (red.), *World War I and propaganda*, Leiden, 2014; L. Renieu, *La carte postale illustrée considérée au point de vue des arts graphiques et des sujets représentés*, Bruxelles, 1924; A. Ripert & C. Frère, *La carte postale. Son histoire, sa fonction sociale*, Lyon, 1983; F. Rousseau, *La guerre censurée. Une histoire des combattants européens de 14-18*, Paris, 1999; S. Schoeters, *Het aspect van de grote oorlog. WO I in 303 postkaarten*, Leuven, 2013.

'KINDEREN VAN DE KONINGIN' EN 'ROCKEFELLERS'

Belgische kinderen tijdens de Eerste Wereldoorlog in Zwitserland

Schoolgaan tijdens de Eerste Wereldoorlog was geen evidente zaak. In de frontstreek werden schoolgebouwen veelal opgeëist en omgebouwd tot hospitalen, waardoor kinderen veel tijd op straat doorbrachten. De bescherming van de jeugd was van meet af aan een grote bekommernis van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Op 16 oktober 1914 werd in Le Havre een Cercle des réfugiés opgericht om kinderen, en bij uitbreiding alle vluchtelingen, op te vangen. Het is echter pas na de eerste gifgasaanval, op 2 april 1915, dat actief werk gemaakt werd van het evacuatieprogramma voor kinderen. Op 15 mei 1915 vertrok een eerste konvooi richting Parijs, Rouen en Calais. Omdat de kinderen hoofdzakelijk uit de frontstreek afkomstig waren, kregen ze al gauw de bijnaam 'Les enfants de l'Yser'.

Vanaf juni 1915 werden dankzij het Comité central suisse de secours aux réfugiés belges ook kinderen naar Zwitserland gebracht. De drijvende kracht achter dit comité, gesticht in Lausanne in oktober 1914, was Mary Widmer-Curtat. Zij en haar echtgenoot Auguste Widmer, directeur van het gereputeerde psychiatrische ziekenhuis la Métairie en later van zijn eigen kliniek in Valmont-sur-Territet, onderhielden goede contacten met het Belgische koningshuis. Mary Widmer was op de hoogte van de wens van koningin Elisabeth om opvangplaatsen in Zwitserland te voorzien. Ter ere van haar betrokkenheid

werden de eerste geëvacueerde groepen de 'Kinderen van de Koningin' genoemd. Later, op 15 oktober 1915, werd Mary Widmer erevoorzitster van het overkoepelende L'œuvre de l'hospitalisation des réfugiés belges en Suisse. Deze organisatie, die zorgde voor opvang bij gastgezinnen, bestond uit verschillende kantonale hulpcomités in Bienne, Fribourg, Genève, Lausanne, Lucerne en Sion.

Tegen het einde van 1915 waren er reeds 760 kinderen uit de regio Poperinge geplaatst, voornamelijk bij families in het kanton Fribourg. Helaas bleken de middelen

van het Zwitsers comité om meer kinderen op te vangen, niet toereikend. Om nieuwe fondsen aan te werven, deed koningin Elisabeth een beroep op het Amerikaanse volk. De War Relief Commission, onder auspiciën van de Rockefeller Foundation, gaf gehoor aan haar oproep en voorzag 500 extra plaatsen. Opvang bij gastgezinnen was door de grote toestroom van kinderen niet meer mogelijk. Het Comité central suisse ging op zoek naar nieuwe opvanglocaties. Er werden drie gebouwen in Fribourg en een in Vaulruz, nabij Bulle, ter beschikking gesteld. Later kwam daar nog een aantal tehuizen bij om zoveel mogelijk kinderen te plaatsen.

Het eerste konvooi 'Rockefellers' voor het kasteel van Vaulruz, september 1916 [ADVN, VFE107]

Op 23 september 1916 arriveerden de eerste 'Rockefellers', of de kinderen gefinancierd door de Rockefeller Foundation, in Lausanne. Na een medisch onderzoek werden de meisjes en de jongens ondergebracht in respectievelijk de Villa St-Joseph Guintzet in Fribourg en het Château de Vaulruz, een historisch kasteel dat door de gemeente in bruikleen werd gegeven. Om de oudste jongens een vak te leren, werd in 1918 een technische school ingericht in het naburige dorp La Tour-de-Trême. Hier leerden ze het ambacht van kleermaker, schoenmaker, timmerman of mecaniciens. De vakschool was een initiatief van dr. Worcester, afgevaardigde van het Amerikaanse Rode Kruis. Paul

Reichlen, een bankier uit Bulle en lid van het kantonale hulpcomité Fribourgeois, bood materiële steun voor de inrichting van de school en hield toezicht op de dagelijkse werking. In het voorjaar van 1919 werden de kinderen gerepatriëerd naar België en keerden de

Het atelier van de kleermakers in de vakschool van La Tour-de-Trême, s.d. [ADVN, VFE107]

'Rockefellers' terug naar huis met nieuwe schoenen en kledij, vervaardigd door deze nieuwbakken vaklui.

Het ADVN bewaart in de collectie het fotoalbum *Hospitalisation des enfants belges en Gruyère*, dat het leven in en rond Château de Vaulruz illustreert. Het album, uitgegeven door Paul Reichlen, bestaat hoofdzakelijk uit landschapstaferelen en groepsfoto's die werden genomen tijdens recreatieve activiteiten of in de vakschool van La Tour-de-Trême. [RC]

Bronnen bij deze bijdrage:
E. Leewerck, Les petits réfugiés belges en Suisse, in: Aan de Schreve. Driemaandelijks heemkundig tijdschrift voor Poperinge en omstreken, 1974, nr. 3, pp. 2-9; H.R. Fairclough, *Warming both hands: The autobiography of Henry Rushton Fairclough, including his experiences under the American Red Cross in Switzerland and Montenegro*, London, 1941, pp. 282-297; *The Rockefeller Foundation Annual Report*, New York, 1916, pp. 309-328; oorlogskantschool.wordpress.com ; www.widmer-curtat.be ; www.rockefellerfoundation.org ; anneprovoost.be.

'Rockefellers' voor de kerk van Vaulruz tijdens een slede-tocht, s.d. [ADVN, VFE107]

FRONTSOLDAAAT JULIEN VAN PUTTE

Tekenen en aquarelleren, *“un agréable passe temps”*

Zoals vele jonge mannen vervoegde Julien Van Putte aan het prille begin van de Eerste Wereldoorlog het Belgische leger. Julien, geboren in Eksaarde op 30 mei 1894, was de oudste zoon uit een gezin van vijf kinderen waarvan de vader een hoofdonderwijzer was. Op het ogenblik van zijn indiensttreding op 21 september 1914 volgde Julien de studie bouwkunde. Hij werd na een korte opleiding in een militair kamp in Cherbourg ingelijfd bij het tiende linieregiment in de derde legerdivisie. Zijn familie week uit naar Nederland, eerst naar Koewacht (vlak over de grens), nadien naar Rotterdam.

Aan het front voerde Julien Van Putte een drukke correspondentie met zijn broer Gentil. Hij schreef verscheidene brieven, over de periode 1915-1917 zowel in het Nederlands als in het Frans, waarin hij zijn gevoelens en gedachten aan zijn broer probeerde te verwoorden. Al vrij snel domineerden de eentonigheid en de zinloosheid van de oorlog. Hij schreef: *“word ik gewoon aan ons dom leventje, werken, eten, slapen, ... en in de tran-*

chée gaan koekeloeren.” Niettemin was zijn engagement welgemeend: *“Si je meurt qu'ils fassent une bonne prière je tâcherai de*

bien mourir avec courage et ne me plaignant d'avoir fait ce qui n'est que le devoir de tous les jeunes Belges.” Ook over het taalgebruik aan het front lezen we: *“j'ai appris un peu le français, et bien par nécessité, je devait répondre a mes supérieurs, expliquer aux soldats et me défendre lorsque je devait aller au rapport ... parce moi aussi j'ai fait parfois des fautes, et puis il s'ennuit q'on veut me punir, hé naturellement on s'explique le mieux possible pour échapper a une punition.”*

Julien Van Putte was een getalenteerd schetser/tekenaar. Tijdens zijn verblijf aan het front zorgden zijn potloden en penselen voor de nodige verstrooiing. De leerling-bouwkunde liet zich inspireren door het desolate West-Vlaamse landschap, de rustieke kerkjes en zijn frontkameraden. *“Pour me distraire j'ai commencé un cahier de croquis avec sur la première page le portrait de notre père (...)* *c'est un agréable passe temps pour moi, tout mon amusement, aussi sa charme beaucoup mes amis.”* Zijn kunstwerkjes bleven niet onopgemerkt. In januari 1917 werden enkele tekeningen en aquarellen van Julien geëxposeerd in een fronttentoonstelling in Le Havre. Op 27 januari 1916 werd Julien weggehaald uit de loopgraven. Griep, vermoeidheid en algehele verzwakking deden hem in het militair ziekenhuis van Granville belanden. Hij verbleef er enkele weken en werd nadien naar het militair opleidingskamp van Auvours overgebracht. Op 23 juli 1916 trok Julien opnieuw de loopgraven in. Aan zijn broer Gentil, die intussen ook aan het front

Een aquarel van Julien Van Putte. [ADVN, VTB57]

verbleef, schreef hij: *“Je pars au front et espère le mieux pour moi, sa m'attriste pas, habitué a cette idée on est toujours pret a aller au danger.”* Vanaf dan voerden troostende woorden de boventoon: *“Prends courage Gentil et distrais toi le mieux possible, les choses les plus simples suffisent pour ca, tu peux apprendre l'anglais, ou n'importe quoi: n'est-ce pas?”* Niet veel later keerde Gentil terug naar huis als oorlogsinvalide.

Korporaal Julien Van Putte stierf in de loopgraven bij Boessinge op 2 juli 1917, na drie jaar frontleven. Een kogel werd hem fataal. Verscheidene soldatenvrienden schreven een voor een het verdrietige nieuws aan zijn broer Gentil: *“la figure était intacte, l'expression du visage était sereine et belle, la balle lui avait traversé la tête d'un côté à l'autre. Le pauvre Julien n'avait certainement pas souffert, il avait été tué sûr le coup.”*

Julien Van Putte als frontsoldaat, s.d. [ADVN, Y58/1/1]

DIALOOG IN HET ADVN

Een aquarel van Julien Van Putte. [ADVN, VTBY57]

Ook al behoren tragische verhalen als deze tot het collectief geheugen, de geschiedenis van Julien Van Putte blijft prikkelen, ook omdat het bewaren van de bronnen de herinnering in leven houdt. De jonge twintiger uit Eksaarde schreef en tekende in drie jaar tijd een papieren archiefje bijeen met talloze brieven, tientallen schetsen en aquarellen alsook een dagboek. Een verzameling die na zijn dood diep werd gekoesterd door zijn familie. De brieven, schetsen en aquarellen worden vandaag bewaard in het ADVN in het IJzerbedevaartarchief en zijn vrij te raadplegen.

Enkele stukken uit het archief van Julien Van Putte werden recentelijk uitgeleend aan het stadsmuseum van Lokeren. Daar loopt de tentoonstelling *Terug thuis als de bladeren vallen. Het lot van de Lokeraars tijdens WOI*. De tentoonstelling is nog te bezichtigen tot 15 februari 2015. Meer info: www.lokeren.be/WOI. [sc]

Bronnen bij deze bijdrage: Y58(1-5) Archief frontsoldaat Julien Van Putte (BE ADVN AC102 IJzerbedevaartarchief); VTBY57 tekeningen Julien Van Putte.

Op vrijdag 30 januari 2015 houdt Lieselotte Goessens een voordracht over haar afgesloten doctoraatsonderzoek 'Discursieve en muzikale constructies van Vlaamse identiteit(en). Studie naar de nationale en muzikale discours, retoriek en programmering van de Vlaamse verzuilde omroepverenigingen, 1928-1939'.

Vlaamse radio in het interbellum: een platform voor Vlaamse identiteitsvorming?

Anno 2014 lijkt het ons al te vaak evident om in België een medialandschap te hebben dat communautair is opgedeeld. Vlamingen hebben hun eigen Vlaamse televisie, eigen Vlaamse radio en eigen Vlaamse kranten. Iets als 'Belgische televisie' bestaat eigenlijk niet. Werpen we een blik op het verleden, dan wordt echter duidelijk dat dit niet altijd even evident is geweest. Onderzoekster Lieselotte Goessens voerde in de voorbije jaren een studie uit naar de beginjaren van de radio in België en constateerde ten eerste dat de eerste Belgische omroep (opgericht in 1923) wel degelijk nog Belgisch werd opgevat, maar Franstalig was, ten tweede dat de eerste specifiek Vlaamse omroepen verzuild waren en ten derde dat de Belgische openbare omroep in 1937 één van de eerste grote voorbeelden was van culturele autonomisering, maar dit pas na jarenlang debat erover. Het onderzoek van dr. Goessens heeft het voornamelijk over het belang van de omroep voor de Vlaamse identiteitsvorming, over diverse Vlaamse identiteiten die werden uitgedragen door de Vlaamse verzuilde omroepen, over de invloed van het Vlaamse emancipatiedebat op de culturele

organisatie van de omroep en nog veel meer. In het bijzonder bekeek deze jonge onderzoekster de muziekprogramma's van de vroege Vlaamse omroep en toont zij aan hoe ook muziekrepertoires kunnen gelezen worden als een onderhandeling van nationale identiteit. [LG]

Vrijdag 30 januari 2015, 14u30
Lieselotte Goessens, Vlaamse radio in het interbellum: een platform voor Vlaamse identiteitsvorming?

Locatie: ADVN-leeszaal, deelname is gratis.
Meer informatie en inschrijven langs:
publiekswerking@advn.be of 03-225 18 37.
Datum onder voorbehoud, zie www.advn.be

DOCENDO DISCIMUS. ° EEN DEGELIJKE LES GESCHIEDENIS KAN MEER LEREN DAN EEN JAAR GEVULD MET HISTORISCHE CHOREOGRAFIE?

"Trop is teveel en teveel is trop".

Men herinnert zich vandaag wellicht nog nauwelijks de pathetische oproep waarmee de (even populaire als verguisde) Belgische politicus en zakenman Paul Vanden Boeynants (1919-2001) de internationale pers op afstand wilde houden na zijn vrijlating in de beruchte ontvoeringszaak 'Haemers' uit 1989. Noch de context noch de uitspraak zelf behoren tot ons poëtisch patrimonium, maar de woorden zelf zijn, mutatis mutandis, wel inzetbaar in diverse omstandigheden. Men kan hen bijvoorbeeld toepassen op de wijze waarop wij sinds maanden op onstillebare wijze worden herinnerd aan de Eerste Wereldoorlog. De choreografie settelt zich op alle podiums en niveaus, internationaal, nationaal, regionaal, gemeentelijk en in alle poriën van onze erfgoedgemeenschappen. De 'vererfgoeding' van de geschiedenis als vorm van beleving zeg maar.

Uiteraard zijn het herdenken van die oorlogsgruwel én de herinnering van de vele pijnlijke disfuncties van ons maatschappelijk leven tussen 1914 en 1918 noodzakelijk. Maar de factor herhaling moge dan een belangrijke retorische figuur vormen, zij maakt uiteindelijk ook doof, mist dus haar doel en wordt ten slotte hinderlijk overbodig. Want zodra het geweten doof wordt, is het kwaad geschied, dan heeft herhaling zelfs geen zin meer *"On ne répète pas deux fois la messe pour les sourds"* besefte ook de Franse filosoof en taalleraar van Lodewijk XIV, Antoine Oudin (1595-1653) reeds enkele eeuwen geleden.¹ Op herkenbare wijze de nodige piëteit in acht nemen tegenover het resultaat van de mens-, maatschappij- en patrimoniumvernetigende oorlogsvoering vormt natuurlijk

het eerste imperatief bij het herdenken van de oorlog en de bezetting. Er ontsnapt ons dus geen onvertogen woord over de wijze waarop wordt aangetoond hoe enerzijds leper en de IJzervlakte en anderzijds Leuven en de andere 'martelaarssteden' hebben geleden onder de barbaarsheid van de bezetter. De scenario's en de choreografieën verdrukten echter vaak de open historische teneur weg van de scène, waar de nationale en internationale bobo's² anderzijds hun prominente stek bezetten.

Het behoort tot de prioriteiten van de herdenkingscultuur om inzicht te verschaffen in de wijze waarop een gemeenschap erin slaagt te leven en te overleven tegen de achtergrond van de oorlogsvoering en de oorlogsomstandigheden. Toen vanaf januari 2014 de tiendelige televisiereeks *In Vlaamse Velden*³ op het scherm verscheen, kon men terecht verwachten dat het wel en wee van en het denken over de Eerste Wereldoorlog hoofdzakelijk zou benaderd worden vanuit een *from below*-perspectief. Die methodiek maakt sinds enkele jaren opgang binnen de historiografie. Zij peilt de historische werkelijkheid vanuit het dagelijkse leven van de 'gewone man' en confronteert die werkelijkheid met het *top down*-perspectief, dat de werkelijkheid en de denkbeelden relateert aan de elites en/of de leidende figuren. Mogelijk wenste *In Vlaamse Velden* te kunnen beantwoorden aan die m.i. redelijke verwachting, maar alles wel beschouwd, miste die –

Titelpagina van *Deutsche Weltpolitik* (1897) door Ernst Hasse, met een opdracht van de auteur aan Pol De Mont. [ADVn, VBRB1833]

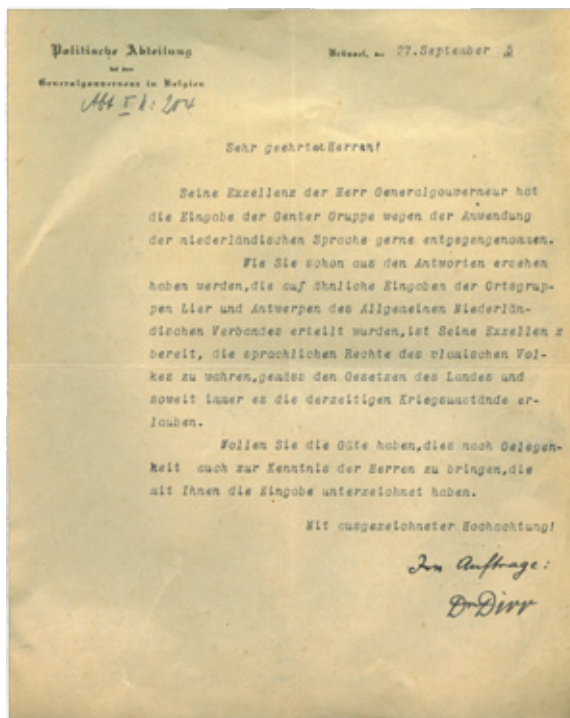
op zich verantwoorde – vermenging van fictie van drama en werkelijkheid haar historisch-feitelijke ruggengraat. Een beeldend verhaal moet natuurlijk niet bruikbaar zijn als historische bron, maar het moet wel geschikt zijn als bron van historische kennis. Blijft het gedrukte historisch-literaire verhaal overtuigender en duurzamer voor het historisch geheugen? Een interessante test is alleszins de roman *Oorlog en terpentijn* van de Vlaamse schrijver en essayist Stefan Hertmans (°1951). Dat werk is grotendeels gesteund op de dagboeken van een frontsoldaat, nl. de grootvader van Hertmans zelf.⁴

Naast (gepubliceerde en niet-gepubliceerde) oorlogsdagboeken, vormen de honderden *frontblaadjes* en *frontbrieven* van de hand van soldaten aan het IJzerfront een bijzondere bron voor een Vlaamse *from below*-geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog. Maar die bronnen bevinden zich meestal in de archieven. Zij zijn daar anderzijds wel toegankelijk, maar heel wat auteurs die over die oorlogsgeschiedenis schrijven, willen wel eens verdwalen op weg naar die archieven. Zij komen er dus vaak nooit aan.

De Eerste Wereldoorlog gaf aanleiding tot het ontstaan van een alomvattend politiek en sociaaleconomisch keerpunt in de geschiedenis van Europa, niet in de laatste plaats in België, in Vlaanderen en in de Vlaamse beweging. Talrijke soldaten stapten *als Belgische patriotten de oorlog in en als Vlaamse patriotten de oorlog uit*.⁵ Samen met heel wat oud-activisten, vormden die oud-fronters de grondstroom voor het ontstaan van het Vlaamse nationalisme en voor de ontwikkeling van een (vóór de oorlog nauwelijks zichtbaar) antibelgicisme. Dat laatste zou zich gedurende decennia ontwikkelen tot het meest radicale pigment van het Vlaamse nationalisme.⁶ Aan de andere zijde van het spectrum zou het Belgische natiegevoel overigens zijn hoogtepunt kennen.

Zoals Dominique De Groen opmerkt in haar symposiumrapport *Nationale identificatie in België tijdens de Eerste Wereldoorlog: status quaestionis en nieuwe onderzoeksrichtingen*⁷, ontwikkelden zich tijdens de oorlog

Brief waarin de Duitse officier Pius Dirr, namens de Duitse gouverneur-generaal von Bissing in Brussel, aan de Gentse Jong-Vlamingen verzekert dat een Vlaamsvriendelijk (taal)beleid zal worden gevoerd. [BE ADVN AC392, D8860(4/5)]

van 1914-1918 belangrijke wortels van de nationale identiteitskwestie in België. De rol van de Frontbeweging en de negatieve ervaringen van de Vlaamse (respectievelijk Vlaamsgezinde) soldaten aan het oorlogsfront terzijde gehouden, vervulde vooral het *activisme* een motorfunctie bij identiteitsvorming en nationale identificatie tijdens de oorlog en – niet het minst – in de nasleep van die oorlog. Het wezen van het Vlaamse activisme laat zich in belangrijke mate peilen door het verschijnsel van de *Flamenpolitik*, die werd bedacht en uitgevoerd door de Duitse bezetter. Die historiografische belangstelling voor dit thema wordt vandaag nog steeds ten dele beheerst door de stelling

die historicus Lode Wils (°1929) reeds veertig jaar geleden uiteenzette: *“het aktivisme, dat wil zeggen een antibelgische beweging, is door de Duitsers kunstmatig op de Vlaamse beweging ingeënt”*. Wils plaatste zich daarbij in het gedachtespoor van Frans Van Cauwelaert (1880-1961), hét voorwerp van studie van de historicus.⁸

Tijdens het hierboven geciteerde symposium veilde Wils, die zijn studie uit 1974 recentelijk actualiseerde⁹, aan de betekenis van de uitspraak van Van Cauwelaert en stelde *“dat een vreemd gewas niet zomaar kan ingeënt worden”*. In zijn studie uit 1974 sijnpeelde die benadering overigens reeds vrij omzichtig door: de Duitsers *“hebben dat maar gekund omdat de boom ontvankelijk was voor die nieuwe twijg (...) omdat het antibelgicisme geen volledig ‘vreemd gewas’ was voor de Vlaamse beweging van 1914”*.¹⁰ Tijdens het symposium trokken andere referenten de lijn van die ‘relativering’ door: *“hoewel de inbreng van Duitse zijde wel degelijk reëel was, mogen we ook de Eigendynamik van de flaminganten niet negeren”*.

De *Flamenpolitik*, respectievelijk het activisme, komt dus opnieuw in het vizier als Duits implantaat. Het feit op zich is onder historici sinds decennia geen strijdpunt meer, *quod non* een zaak van *believers* en *non believers*. Die historische ‘certitude’ heeft met andere woorden het ‘vermoeden’ ingehaald dat de synergie tussen activisme en Germaanse geopolitiek een opportuniteit van het ogenblik was, met name de Duitse bezetter die aan de Vlaamsgezinden plots de kans biedt

om hun voornaamste eisen te realiseren – het ‘uur dat misschien maar eenmaal slaat voor Vlaanderen’.¹¹

Implantaten zijn natuurlijk lichaamsvreemd, niet-eigen, al toont de historiografie aan dat dit niet-eigen zijn in de Vlaamse casus wel enige relativering verdient. En anderzijds: hoe langdurig en hoe intens verliep de voorbereiding van die ingreep?

In zijn bijdrage *Een beleid uit een stuk? Continuïteit en discontinuïteit in de Duitse Flamenpolitiek* onderzoekt Winfried Dolderer daarom in welke mate die politiek reeds vóór 1914 in Duitsland was voorbereid én hoe talrijk de Duitse uitvoerders in België waren tijdens de oorlog. De auteur gaat daarenboven na op welke wijze de *Flamenpolitiek* tijdens het interbellum werd verder gezet en hoe hij ten slotte uitmondde in de ‘tweede Duitse *Flamenpolitiek*’, met name de Vlaamse collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Hoe nauw oorlogsvoering en propaganda met elkaar verweven kunnen zijn, wordt in onderhavig *Wt*-nummer geïllustreerd in *J.D. Domela Nieuwenhuis en de postume lotgevallen van Hauptmann Paul Ehrhardt* van Dick Wursten. Daarin beschrijft de auteur hoe de Duitse officier Paul Ehrhardt als Duits spion in België wordt geëxecuteerd (Zwijndrecht, september 1914) en hoe zowel de Britse als de Duitse propaganda zich die gebeurtenis ten

nutte konden maken. Het Duitse regime kon daarbij rekenen op het getuigenis van de Gentse radicale activist Domela Nieuwenhuis. [Fv]

(°) Wij leren door te onderwijzen. Gevleugelde uitspraak, toegeschreven aan de Romeinse filosoof en politicus Lucius Annaeus Seneca (4 voor onze tijdrekening tot 65 na).

(1) A. Oudin, *Curiosités françoises, pour supplément aux dictionnaires, ou Recueil de plusieurs belles propriétés, avec une infinité de proverbes et quolibets, pour l'explication de toutes sortes de livres*, Paris, 1640. Oudin was een encyclopedist avant la lettre.

(2) De term ‘bobo’ is afkomstig uit de sportwereld. Het begrip wordt vandaag ook gehanteerd als (al of niet deni-

gerende) betiteling van de kopstukken van de politieke en sociaaleconomische wereld.

(3) *In Vlaamse Velden* is de vertaling die de Vlaamse schrijver Tom Lanoye (° 1958) schreef van het internationaal bekende gedicht *In Flanders Fields* van de Canadese dichter en WO I-officier John McCrae (1872-1918).

(4) S. Hertmans, *Oorlog en terpentijn*, Antwerpen, 2013.

(5) F.-J. Verdoodt, *Wij, ontwikkelde Vlamingen van de voorlinie... De Frontbeweging tijdens de Eerste Wereldoorlog: een culturele identiteit geprangd tussen een reële Belgische natie en een ideële Vlaamse natie, tussen het soldatenoffert en de politieke droom*, in: E. Witte, G. Kurgan-van Hertenryck e.a., *Natie en democratie-Nation et démocratie*, Brussel, 2007, p. 297.

(6) Vóór de Eerste Wereldoorlog waren de anti-Belgisch ingestelde flaminganten niet onbestaande maar zij waren alvast niet talrijk in aantal. Zie hierover J. Creve, *Kritische bedenkingen bij de geschiedrijving van de Vlaamse beweging*, in: *Tekos. Teksten, commentaren en studies*, nr. 77, 1995, pp. 33-42. De enkele antibelgicistische agitatoren die niet voorkomen in het essay van Creve, behoorden tot de meest radicale christendemocraten, die België bestreden vanuit de perceptie dat de Belgische staat stond voor de coalitie van monarchisme, kolonialisme, klerikale dwang en militarisme.

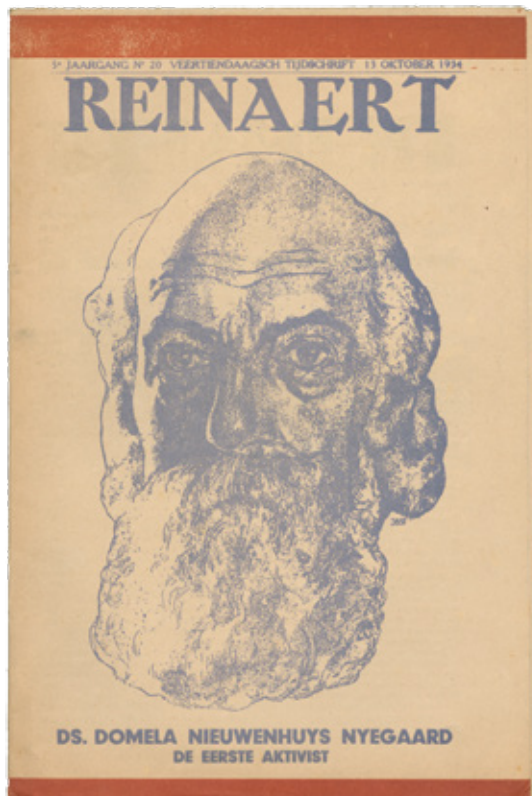
(7) Symposium *Oorlog en Nationale identiteit: België en Vlaanderen in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, Paleis der Academiën, 7 mei 2014.

(8) L. Wils, *Flamenpolitiek en aktivisme*, Leuven, 1974, p. 9 en 259. Wils publiceerde een vijfdelige studie over F. Van Cauwelaert.

(9) L. Wils, *Onverfranst, onverduist? Flamenpolitiek, aktivisme, frontbeweging*, Kalmthout, 2014.

(10) L. Wils, *Flamenpolitiek [...]*, p. 259.

(11) Een toespel op de Vlaamse roman *Eer Vlaanderen vergaat* van Ivo Draulans (= Jozef Simons) uit 1927. De auteur heeft (als betrokkene bij de Frontbeweging) o.m. de spanningen beleefd tussen de Frontbeweging en het aktivisme omtrent het al of niet loyaal blijven met België. Simons' roman eindigt met de voorstelling dat het ‘uur van Vlaanderen nog slaat, “eer het Vlaanderen vergaat”.

Tekening van J.D. Domela Nieuwenhuis op de cover van het tijdschrift *Reinaert*, 1934. [ADV, BE ADVN AC392, D8860(1/2)]

Abonneren op *Wt*

U kunt zich abonneren op *Wt* door overschrijving van het abonnementsgeld op rekeningnummer BE80733021529077 [BIC KREDBEBB].

Abonnementsgeld:

- binnenland: 25 euro
- buitenland: 30 euro
- steunabonnement: 30 euro

Een selectie uit de recente aanwinsten

1

Documenten en publicaties van Otto Bölke betreffende Nederlands-Vlaamse kolonisatie in het Noordoost-Duitse Fläming. Met twee brieven uit 1918 van J.D. Domela Nieuwenhuis Nyegaard aan Bölke. | Collectie prentbriefkaarten Belgisch-Congo (1921) | Maquette van beeldengroep Hugo Verriest van kunstenaar Jef Dekeyser. (1)

[BE ADVN ACO COLLECTIE ADVN]

ding (1978-1979), Nationaal Centrum voor Ontwikkelingssamenwerking (NCOS) (1979-1988) en SOS Honger Vlaanderen (1981-1990). Verder redactiearchief van *Volksopvoeding* (1979-1985) en documentatie over Quebec (1994-1999), met een collectie boeken en periodieken.

[BE ADVN AC470 ARCHIEF YVO J.D. PEETERS]

Collectie boeken over de Vlaamse beweging.

[BE ADVN AC474 ARCHIEF GUIDO PROVOOST]

Collectie affiches van KVHV-Antwerpen. (2)

[BE ADVN AC558 ARCHIEF KATHOLIEK VLAAMS HOOGSTUDENTENVERBOND-ANTWERPEN]

Voordrachten (1960-1985) van Arthur Verthé vnl. over Congo.

[BE ADVN AC565 ARCHIEF ARTHUR VERTHÉ]

Ledenadministratie (2010) van N-VA.

[BE ADVN AC649 ARCHIEF NIEUW-VLAAMSE ALLIANTIE]

Werkingsarchief (2004-2007) van EVA betreffende boekhouding en personeel, naast publicaties en audiovisuele stukken. (3)

[BE ADVN AC652 ARCHIEF EUROPESE VRIJE ALLIANTIE]

Publicaties met o.m. het maandblad *Oranjejeugd* naast audiovisueel materiaal, vnl. affiches en zelfklevers. (4)

[BE ADVN AC691 ARCHIEF ORANJEJEUGD]

De periodieken *Criticon* en *Nation-Europa* en een leperse activistenvlag.

[BE ADVN AC719 ARCHIEF MAURITS CAILLIAU]

Werkingsarchief (1992-2012) betreffende beheer, boekhouding, projecten en activiteiten

2

Documenten (2000-2008) betreffende algemene vergaderingen en boekhouding van het Jozef Lootensfonds.

[BE ADVN AC139 ARCHIEF JOZEF LOOTENSFONDS]

Archiefbestanden van o.a. De Nederlanden, Nieuw Vlaanderen, Hendrik Elias, Leo Vindevogel en Luc Pauwels. Met bronnenmateriaal betreffende publicaties van Pieter-Jan Verstraete en een collectie tijdschriften.

[BE ADVN AC189 ARCHIEF PIETER JAN VERSTRAETE]

[BE ADVN AC715 FONDS PIETER JAN VERSTRAETE]

Gebedenboekje van Theo Brouns.

[BE ADVN AC314 ARCHIEF THEO BROUN]

Boeken en periodieken over nationaalsocialisme en Vlaamse beweging.

[BE ADVN AC340 ARCHIEF ROGER DE DEKEN]

Werkingsarchief (1940-1989) van VVO-afdeling 'Vlaamse Bond ASLK' met dossiers inzake taalevenwicht en naleving van taalkaders binnen het bankwezen.

[BE ADVN AC397 ARCHIEF VERBOND VAN HET VLAAMS OVERHEIDSPERSONEEL - AFDELING VLAAMSE BOND ASLK]

Documenten betreffende Van Clé Stichting (1975-1979), Hoge Raad voor de Volksoplei-

3

van UNPO, met video- en audiocassettes.
[BE ADVN AC954 ARCHIEF UNREPRESENTED NATIONS AND PEOPLES ORGANISATION]

Documenten (2000-2010) van Luk Lemmens over zijn politieke activiteiten binnen N-VA. De dossiers betreffen voornamelijk zijn mandaat als gemeenteraadslid in Antwerpen. Verder documenten over zijn activiteiten binnen de plaatselijke N-VA afdeling Wilrijk en enkele dossiers inzake IJzerwake.
[BE ADVN AC957 ARCHIEF LUK LEMMENS]

Muziekpartituren van Wies Pée (Vlaamse strijdlieiders, koorliederen, oratoria en missen). Documenten over Vlaams-nationale zangfeesten en andere Vlaamse manifestaties waar Wies Pée als dirigent/voordrachtgever optrad naast dossiers inzake de koorverenigingen De Kegelaar en Bachvereniging. Met een collectie periodieken uit de Vlaams-nationale studentenbeweging (1930-1980). (5)
[BE ADVN AC959 ARCHIEF WIES PÉE]

Werkingsarchief (1955-1965) van VVB arrondissement Ieper-Wervik-Poperinge.
[BE ADVN AC961 ARCHIEF VLAAMSE VOLKSBEWEGING AFDELING ARRONDISSEMENT IEPER-WERVIK-POPERINGE]

Documenten (1985-2007) betreffende Studie- en Coördinatiecentrum Joris Van Severen, E Diversitate Unitas en Stichting Gulden Vlies, met een collectie periodieken.
[BE ADVN AC962 ARCHIEF MAURITS DUYCK]

Documenten (1944-1975) van Prosper Roels over zijn activiteiten binnen het verzet in Errebodegem, zijn gevangenneming en

zijn verblijf als politiek gevangene in Duitse concentratiekampen.
[BE ADVN AC963 ARCHIEF PROSPER ROELS]

Redactiearchief (1937-1939) van *De Courant*.
[BE ADVN AC964 ARCHIEF GODFRIED DEVELTER]

Dossier (1956-1957) inzake de beginjaren van het Jong-Davidsfonds.
[BE ADVN AC965 ARCHIEF HERMAN SOETAERT]

Werkingsarchief (1988-1999) betreffende beheer, administratie en activiteiten van ANV afdeling Limburg.
[BE ADVN AC966 ARCHIEF ALGEMEEN-NEDERLANDS VERBOND AFDELING LIMBURG]

Werkingsarchief (1977-2007) betreffende boekhouding en activiteiten van Opbouwwerk IJzerstreek zoals Beauvoordse gezondheidsmarsen, Poëziefestival, kunsttentoonstellingen in Vinkemkerk, artiestenmissen en zang-, toneel- en muziekbavonden, met een collectie affiches.
[BE ADVN AC969 ARCHIEF OPBOUWWERK IJZERSTREEK VZW]

Documentatie (1976-1990) betreffende Hugo Waeterloos als VU-gemeenteraadslid in Gent, met een collectie boeken en periodieken o.m. *Ons Volk ontwaakt*.
[BE ADVN AC970 ARCHIEF HUGO WAETERLOOS]

Documenten betreffende danscarrière van Elsa DarcieI. (6)
[BE ADVN AC986 ARCHIEF ELZA DEWETTE (PS. ELSA DARCIEI)]

[Sommige archieven bevinden zich nog in de verwerkingsfase en zijn niet onmiddellijk raadpleegbaar] [RV]

4

5

6

GESCHIEDSCHRIJVING IN ZELFBEWUSTE EN IN ZOEKENDE NATIES

'Dertig jaar ADVN': dat vroeg om een bijzondere viering. Op vrijdag 26 september kwamen 250 genodigden samen in het Koninklijk Atheneum van Antwerpen, een symbolische plaats voor de Vlaamse beweging. Kernstuk van de viering was een panelgesprek met gerenommeerde historici en journalisten over *Nationalisme en nationale bewegingen in België. 30 jaar geschiedschrijving: verscheidenheid en evolutie?* Moderator Rik Van Cauwelaert viel onmiddellijk met de deur in huis: *"Het Belgische bindteken is de laatste decennia zwakker geworden en geldt dat ook niet voor de geschiedschrijving van boven en beneden de taalgrens?"* Chantal Kesteloot, zelf uit Franstalig België, stelde dat een groot deel van de geschiedschrijving peilt naar de oorzaken van het uiteengroeien van beide landsdelen. De historiografie zelf blijkt echter nog altijd van het Belgische kader uit te gaan. Volgens Harry Van Velthoven kan je de Vlaamse beweging niet analyseren zonder België als 'vertrekpunt', maar hij somde ook de 'versnellers' op die het groeiend identiteitsbesef van de regio's, en inzonderheid Vlaanderen, hebben aangewakkerd zoals het territorialiteitsbeginsel, de splitsing van de politieke partijen en de rechtstreekse verkiezing van de deelstaatparlementen. Vlaanderen is dus een zelfbewuste natie geworden, maar waarom, zo vroeg ex-radiomaker Jean-Pierre Rondas zich af, *"bestaat er dan ook bij de huidige generatie van historici een schroom jegens de natievorming van 'small nations'?"* Het gebrek aan legitimering van Vlaanderen stoorde Rondas: weliswaar wordt er over de geschiedenis van Vlaanderen gepubliceerd in vaktijdschriften zoals *Wt*, maar beter ware het ook boeken daarover uit te geven voor

een groter publiek. De laatste *Geschiedenis van Vlaanderen* in boekvorm zou al van 1982 dateren. Rondas klaagde een 'Re-Pirennesering' aan alsof België er altijd al zou geweest zijn – zoals Henri Pirenne (1862-1935) ooit had geponeerd – en Vlaanderen de 'uitzondering' zou zijn. Bruno De Wever wierp daartegenover op dat historici niet de 'priesters van de natie' zijn. Elke tijd genereert haar eigen historici en het hedendaagse Vlaanderen is zo zelfbewust dat het geen legitimerende geschiedschrijving behoeft. De *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* (NEVB, 1998) was een voorbeeld van die verwetenschappelijking waarbij de geschiedenis van Vlaanderen niet meer per se door flaminganten wordt geschreven zoals voorheen. Volgens Kesteloot steekt de geschiedschrijving van de Waalse beweging van haar kant nog in dat vroegere stadium, juist omdat de zoektocht naar de eigen identiteit in Wallonië zo moeizaam verloopt. De Nederlandse historicus Joep Leerssen zocht een antwoord op de vraag waarom de band tussen Nederland en de Vlaamse beweging verdwenen is na de oorlog. De collaboratie in Vlaanderen had daar geen goed aan

gedaan en Nederland keerde zich dan ook af van de 'etnische opvatting' van de natie waarop de Groot-Nederlandse gedachte tot dan toe stelde. Met de afkalving van het katholieke milieu tengevolge van de ontzuiling in Nederland verdween ook de intellectuele belangstelling voor de Vlaamse beweging en haar culturele uitingen. Sinds het einde van de Koude Oorlog echter zou de belangstelling voor culturele dwarsverbanden, dus ook tussen Nederland en Vlaanderen, weer opleven. Ook Van Velthoven stipte het belang van de internationale dimensie voor de geschiedschrijving aan: *"Als je bijvoorbeeld de Vlaamse beweging tijdens en tussen de twee wereldoorlogen wil analyseren, moet je ook een blik werpen op Duitsland en Frankrijk"*. Luc Boeva (NISE) kaderde in zijn slotwoord de Vlaamse beweging in de context van nationale bewegingen in het buitenland. [DR]

FLYING ARCHIVIST IS GELAND

Afgelopen september reisde NISE af naar het eiland Sardinië op zoek naar de archieven van de Partito Sardo d'Azione (PSd'Az). Dit werkbezoek paste in het kader van het zogenaamde *Flying Archivist* project. Met de steun van het Centrum Maurits Coppieters (CMC) adviseert en ondersteunt NISE in dit project een aantal Europese regionalistische partijen in het beheer van hun archieven. Nadat in 2013 onder meer materiële hulp voor kwalitatieve archiefbewaring werd geleverd aan de Moravische partij Moravané en er uitgebreid advies werd verleend bij de verzameling en verwerking van de archieven van de Baskische partij Eusko Alkartasuna, stond deze zomer de Partito Sardo d'Azione op het programma.

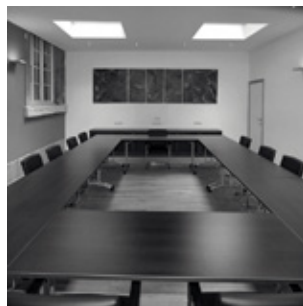
Hoewel de PSd'Az, opgericht in 1921, één van de oudste nog bestaande nationalistische partijen van Europa is, bevonden de archieven van de partij zich in een waas van mysterie. Ze waren niet alleen ontoegankelijk, het was daarenboven onzeker waar en in

welke staat er zich archieven bevonden. Onder meer de argwaan ten opzichte van 'het vasteland' en de decentrale partijstructuren lagen aan de oorsprong van die onduidelijkheid. Op Sardinië bracht NISE bezoek aan verschillende organisaties, maar alleen de Fondazione Sardinia in Cagliari bleek een omvangrijk deel van de historische archieven over de PSd'Az te bewaren. Dankzij de tussenkomst van academicus Salvatore Cubeddu werden in de jaren 1990 archieven van partijfiguren als Michele Columbu, Carlo Sanna en Titino, Pietro en Giovanni Battista Melis gered van de vernietiging. Mede met advies van NISE worden deze archieven momenteel ontsloten voor het brede publiek in Sardinië en Europa.

Het werkbezoek aan Sardinië was echter ook het laatste luik van het *Flying Archivist* project. In 2015 worden de resultaten van dit project gebundeld in een rapport en gepubliceerd door het CMC. [TC]

DE GAZETTE VAN DETROIT VIERT 100 JAAR

De auteurs Ludwig Vandenbussche en Karel Meuleman publiceerden afgelopen najaar een uniek fotoboek over de geschiedenis van de *Gazette van Detroit*. De krant, waarvan het eerste nummer verscheen op 13 augustus 1914, blies onlangs 100 kaarsjes uit. *De Gazette* was jarenlang een bindmiddel tussen de vele Vlaamse landverhuizers en hun heimat en behoort vandaag tot het waardevol Vlaams cultureel migratie-erfgoed. Meer informatie langs: www.gazettevandetroit.be. [RED]

ADV

ARCHIEF-, DOCUMENTATIE- & ONDERZOEKSCENTRUM

Lange Leemstraat 26 2018 Antwerpen

[T] +32 [0]3-225 18 37

[F] +32[0]3-226 64 05

[E] info@advn.be

[W] www.adv.n.be